

ФРАНСОА
ВОЛТЕР

ФИЛОСОФСКИ
— НОВЕЛИ —

Превод от френски
Боян Атанасов

Библиотека

Тезаурус

№ 1	Уилям Шекспир	<i>Великите трагедии</i>
№ 2	Мирча Елиаде	<i>Трактат по история на религиите</i>
№ 3		<i>Книга на мъртвите</i>
№ 4	Мирча Елиаде	<i>Шаманизмът и архаичните техники на екстаза</i>
№ 5	Мирча Елиаде	<i>Йога. Безсмъртие и свобода</i>
№ 6	Леонардо	<i>Трактат за живописиста</i>
№ 7	Марина Цветаева	<i>Живот в огъня</i>
№ 8		<i>Попол Вух. Древните истории на Киче</i>
№ 9	Платон	<i>Държавата</i>
№ 10	Николо Макиавели	<i>Владетелят</i>
№ 11	Освалд Шпенглер	<i>Залезът на Запада, т. 1 и 2</i>
№ 12	Джеймс Фрейзър	<i>Златната клонка, част 1 и 2</i>
№ 13	Цао Сюецин	<i>Сън в алени покои, т. 1</i>
№ 14	Франсоа Волтер	<i>Векът на Луи XIV, т. 1 и 2</i>
№ 15	К. Станиславски	<i>Работата на актьора, т. 1</i>
№ 16	Барух Спиноза	<i>Етика</i>
№ 17	А. С. Брадли	<i>Шекспировската трагедия</i>
№ 18	Готфрид Лайбниц	<i>Монадология</i>
№ 19	Мишел дьо Монтен	<i>Пътетис</i>
№ 20	Валафрид Страбон	<i>За градинарството</i>
№ 21	Франсоа Волтер	<i>Философски новели</i>

СЪДЪРЖАНИЕ

Виденията на Бабук	7
Мемнон, или човешката мъдрост	27
История на пътуванията на Скарментадо	33
Задиг или съдбата. Ориенталска история.....	41
Микромегас. Философска история.....	117
Кандид, или оптимизмът.....	139
Белият и Черният	237
Жано и Колен.....	251
Човекът с четирийсетте екю	261
Наивника.....	325
Вавилонската принцеса.....	397
Белият бик.....	469

Виденията на Бабук

Глава I

Появяването на духа

Между добрите духове, които ръководят съдбините на световните империи, Итуриел заема едно от първите места – той оглавява отдела за Горна Азия. Една сутрин той слезе в дома на скита Бабук на брега на Оксус и му каза:

– Бабук, с безумията и разпътството си персите си навлякоха нашия гняв. Вчера имаше събрание на духовете от Горна Азия, за да решим дали Персеполис трябва да бъде само наказан, или сринат до основи. Иди в този град и разгледай всичко. После ще се върнеш да ми дадеш точен отчет и според твоя доклад аз ще реша дали да наложа наказание на града, или да го затрия.

– Но, господарю – отвърна смирено Бабук, – аз никога не съм бил в Персия, не познавам никого там.

– Толкова по-добре – каза ангелът, – няма да бъдеш прирастен. Небето ти е дало разсъдък и аз ще прибавя към него дарбата да вдъхваш доверие. Върви, гледай, слушай, наблюдавай и не се страхувай от нищо. Навсякъде ще бъдеш добре приет.

Глава II

Войските и болниците

Бабук се качи на камилата си и тръгна на път, придружен от слугите си. След няколко дена той срещна в равнините на Сенаар персийската войска, която отиваше на бой с индийската войска. Той се обърна най-напред към един войник, който се беше отделил настрана. Заговори го и го запита за причината на войната.

– Кълна се във всички богове – рече войникът, – нямам никаква представа, пък това не е и моя работа. Моят занаят е да убивам и да бъда убит, така изкарвам хляба си. Няма значение кому служа. Дори още утре бих могъл да мина в лагера на индийците, защото, както казват, те плащали на всеки войник почти половин медна драхма дневно повече, отколкото ние получаваме в тая проклетата персийска войска. Ако искате да знаете защо се бием, говорете с нашия капитан.

След като даде един малък подарък на войника, Бабук влезе в лагера. Той веднага се запозна с капитана и го запита за причината на войната.

– Как мога да знам! – отговори капитанът. – Какво значение има за мен тази причина? Аз живея на двеста левги от Персеполис. Чух да казват, че войната е обявена, и понеже нямам друга работа, веднага зарязах семейството си, за да отида според нашия обичай да търся богатство или смърт.

– Но вашите другари не са ли по-добре осведомени от вас? – рече Бабук.

– Не – каза офицерът, – единствено главните сатрапи знаят точно защо се колим.

Учуден, Бабук влезе при генералите и скоро се сближи с тях. Най-после един от тях му каза:

– Причината за тази война, която от двайсет години опустошава Азия, произлиза от един спор между евнуха на една от жените на великия персийски цар и един чиновник на великия индийски цар. Касаше се за едно вземане, равно приблизител-

но на една трийсета част от една дарика¹. Първият министър на Индия и нашият първи министър достойно подкрепиха правата на своите господари. Спорът се изостри. И двете страни изкараха на бойното поле по един милион войници всяка. И ежегодно за тази армия трябва да се набират повече от четиристотин хиляди души. Кръвопролитията, пожарите, съсипиите и опустошенията се множат, цялата вселена страда и ожесточението продължава. Често нашият първи министър и първият министър на Индия тържествено уверяват света, че действат единствено за щастието на човешкия род, и при всяко уверение винаги се разрушават няколко града и опустошават няколко провинции.

На следния ден, понеже се пръсна слух, че скоро ще бъде сключен мир, персийският генерал и индийският генерал побързаха да си дадат сражение; битката беше кръвопролитна. Бабук видя всичките ѝ ужаси и всичките грешки, които се извършиха; беше свидетел па хитруванията на главните сатрапи, които правеха всичко възможно, за да може техният военачалник да загуби сражението. Той видя как войници убиват собствените си началници; видя войници, които довършваха издъхващите си другари, за да им отнемат няколко разкъсани, кални дрипи, опръскани с кръв. След това влезе в болниците, където пренасяха ранените, по-голямата част от които умираха поради безчовечната немарливост на онези, на които персийският цар плащаше така скъпо, за да им помагат.

– Хора ли са това – извика Бабук, – или диви зверове? О, виждам добре, че Персеполис ще бъде разрушен.

Потънал в такива мисли, той мина в лагера на индийците. И там беше така добре приет, както и в персийския лагер, според както му беше предсказано, но и там той видя същите безобразия, които го бяха изпънали с ужас. „О – каза си той, – ако ангелът Итуриел иска да изтреби персийците, ще трябва също и ангелът на Индия да унищожи индийците!“ След като се осведоми подробно за всичко, което бе станало и в едната, и в другата войска,

---

¹ Персийска златна монета.

той узна за благородни дела, за великодушие, за човечност, които го учудиха и възхитиха.

– О, необясними човешки същества – извика той, – как можете да съчетаете в себе си толкова низост и величие, толкова добродетели и престъпления!

Междувременно бе сключен мир. Военачалниците на двете войски, никой от които не бе спечелил победата и които за свой интерес бяха проливали кръвта на толкова хора, на себеподобните си, отидоха в съответните царски дворци, за да си издействат награди. Мирът беше честван в много писания, които възвестяваха възвръщането на добродетелта и благоденствието на земята. „Слава богу! – каза Бабук. – В Персеполис ще се установи една пречистена невинност и той няма да бъде разрушен, както искаха тези лоши духове. Трябва да побързам да отида в тази азиатска столица.“

Глава III

Варварството

Той влезе в този огромен град през старата врата, която беше съвършено варварска и чийто недосялан, отблъскващ вид дразнеше окото. Цялата тази част на града носеше белезите на времето, когато е била построена, защото – въпреки че хората упорито хвалят античното за сметка на модерното – трябва да се признае, че във всички области първите опити са винаги груби.

Бабук се смеси с тълпата, съставена от всичко най-мръсно и най-грозно от двата пола. Тези хора с тъпи лица напиреха да влязат в една обширна и мрачна сграда. По непрестанното шушукане на сновящите наоколо му хора и по парите, които едни от тях даваха на други, за да имат право да седнат, той помисли, че се намира в някакъв пазар, където се продават сламени столове; но виждайки, че много жени коленичат, като се преструват, че гледат втрещено пред себе си, а всъщност гледаха мъжете наоколо, той си даде сметка, че се намира в храм. Сводът кънтеше от резки, дрезгави,

диви, пискливи гласове и отразяваше почти нечленоразделни звуци; врявата напомняше рева на диви магарета, когато отговарят в пиктавските поля на рога, който ги зове. Бабук си запуши ушите, но когато видя, че в храма влизат работници с кирки и лопати, едва не си запуши също така и очите, и носа. Работниците вдигнаха една голяма плоча и започнаха да копаят, като хвърляха наляво и надясно пръстта, от която се носеше отвратителна смрад. След това спуснаха един мъртвец в дупката и отново поставиха плочата върху нея. „Какво! – извика Бабук. – Този народ погребва мъртвите си в същите места, където се моли на божеството си! Как, техните храмове са застлани с трупове! Вече не се учудвам, че чумата толкова често опустошава Персеполис. Гниенето на тези мъртвци и вонята на толкова живи, събрани нагъсто на едно място, могат да отровят цялата земя. О, какъв гнусен град е Персеполис! Очевидно ангелите искат да го разрушат, за да построят един по-хубав град и да го населят с жители, които не са толкова нечисти и пеят по-добре. Провидението сигурно има свои съображения. Нека не му пречим!“

Глава IV Еlegantността

Междувременно слънцето приближаваше връхната точка на своя небесен път. Бабук трябваше да отиде да обядва в другия край на града, в дома на една дама, чийто съпруг, офицер във войската, му бе дал препоръчителни писма. Най-напред той пообиколи из града и видя други, по-добре построени храмове, по-добре украсени, пълни с цивилизовани хора, откъдето се чуваше хармонична музика; разгледа обществените чешми, които, макар че бяха поставени не на място, поразяваха с красотата си; видя площади, където на най-добрите царе, управлявали някога Персия, бяха издигнати паметници от бронз; на други площади чу как народът викаше: „Кога ще видим тук нашия повелител, когото толкова обичаме?“ Той се възхищаваше от великолепните мостове, прехвърлени над

реката, от прекрасните и удобни кейове, от дворците, построени отявло и отдясно, и от една огромна сграда, където хиляди стари войници, покрити с рани победители, славеха всеки ден бога на войските. Най-после той влезе в дома на дамата, която го чакаше за обед заедно с една компания от почтени хора. Къщата беше чиста и хубаво украсена, яденето прекрасно, дамата млада, красива, духовита, привлекателна, а компанията – достойна за нея. Бабук непрекъснато си повтаряше наум: „Ангелът Итуриел се подиграва с хората, като иска да разруши един тъй очарователен град.“

Глава V

Нравите

Бабук обаче забеляза, че дамата, която най-напред го бе помолила нежно да ѝ съобщи новини за съпруга ѝ, към края на обета разговаряше още по-нежно с един млад маг. Той видя съдия, който в присъствието на жена си настойчиво ухажваше една вдовица, а тази вдовица беше благосклонно обвила ръка около врата му, като протягаше другата си ръка на един млад, много красив и много скромнен гражданин. Жената на съдията стана първа от трапезата, за да отиде да поговори в една съседна стая със своя изповедник, който пристигна много късно и когото напразно бяха чакали за вечерята. Изповедникът, красноречив мъж, ѝ говори в тази стаичка толкова буйно, с толкова пламенност и умиление, че когато дамата се върна, очите ѝ бяха влажни, бузите ѝ пламтяха, походката ѝ бе колеблива и гласът ѝ трепереше.

Тогаво Бабук започна да се страхува, че добрият дух Итуриел е имал право. Дарбата му да печели доверие му помогна да проникне още същия ден в тайните на дамата. Тя му разказа за своето увлечение към младия маг и го увери, че във всички къщи в Персеполис той ще открие същото, каквото е виждал в нейния дом. Бабук заключи, че едно такова общество не може да съществува дълго; че ревността, раздорите, отмъщенията ще съсипят всички семейства; че сигурно сълзи и кръв се леят всеки ден; че съпрузи-

те навярно убиват любовниците на жените си или биват убивани от тях; и най-после, че Итуриел ще направи добре да срине с един замах този град, който се е отдал на безспирен разврат.

Глава VI

Продажността

Бабук бе потънал в тези злокобни мисли, когато пред вратата се появи един мъж със сериозно изражение, загърнат в черен плащ, и смирено поиска да говори с младия съдия. Без да стане, без дори да го погледне, магистратът надменно и разсеяно му подаде някакви книжа и го отпрати. Бабук попита кой е този човек. Домакинята му пошепна тихо:.

– Той е един от най-добрите адвокати в града – от петдесет години изучава законите. А господинът, който е само двацет и пет годишен и е сатрап по право от два дни, го натовари да направи извлечение от едно дело, което той ще трябва да разгледа утре, но още не го е проучил.

– Този млад, лекомислен човек постъпва мъдро – каза Бабук, – като иска съвет от един старец, но защо старецът не е съдия?

– Вие се шегувате – възразиха му присъстващите, – никога тези, които са изкарали живота си на тежки и низши служби, не достигат до почести. Този младеж има голяма длъжност, защото баща му е богат. А у нас правото да се раздава правосъдие се купува, както се купува чифлик.

– О, нрави! О, злочест град! – извика Бабук. – Това е върхът на покварата! Навярно тези, които така купуват правото да съдят, продават своите присъди. Тук аз виждам само бездни от несправедливост.

Докато той изразяваше така своята болка и изненада, един млад воин, който същия ден бе пристигнал в столицата от своята войскава част, му каза:

– Защо искате да не се купуват съдебните длъжности? Аз също купих правото да се изправя пред смъртта начело на две

хиляди души, които командвам. Тази година платих четирийсет хиляди златни дарика, за да купя правото да спя направо на земята трийсет ноци поред, облечен в червени дрехи, и след това да получа две хубави рани от стрели, които още ме болят. Ако аз се разорявам, за да служа на персийския император, когото никога не съм виждал, господин съдебният сатрап може наистина да плати нещо, за да има удоволствието да слуша пледоарии.

Възмутен, Бабук не можеше да не осъди в сърцето си една страна, където почестите на мира и на войната се разпродават на търг, той прибързано заключи, че в тази страна сигурно ни най-малко не разбират нито военното дело, нито законите, и че дори ако Итуриел не изстреби този народ, той ще загине поради собственото си отвратително управление.

Лошото му мнение се затвърди още повече, когато пристигна един пълен мъж, който, след като поздрави съвсем свойски цялата компания, се приближи до младия офицер и му каза:

– Мога да ви дам в заем само петдесет хиляди златни дарика, защото имперските митници всъщност ми донесоха само триста хиляди тази година.

Бабук се осведоми кой е този човек, дето се оплаква, че печели толкова малко, и научи, че в Персеполис има четирийсет плебейски царе, които са взели под наем персийската империя и дават по нещичко на монарха.

Глава VII

Декламаторите

След обеди Бабук отиде в един от най-разкошните храмове на града и седна сред тълпа от жени и мъже, които бяха дошли там, за да убият времето си. Върху висок подиум се появи един маг, който дълго говори за порока и добродетелта. Този маг раздели на много части това, което не бе нужно да се разделя; той методично доказа това, което беше ясно; проповядваше всичко, което хората вече знаеха. Той хладно се горещеше и слезе от подиума,

потънал в пот и задъхан. Тогава присъстващите се събудиха и помислиха, че са били на поучение. Бабук си каза: „Ето един човек, който направи всичко възможно, за да отегчи двеста-триста свои съграждани, но намеренията му бяха добри: значи, няма защо да се разрушава Персеполис.“

Когато излезе от този храм, заведоха го да види един народен празник, който се честваше всеки ден. Озова се в нещо подобно на базилика, в дъното на която се виждаше дворец. Най-красивите гражданки на Персеполис, най-видните сатрапи, наредени едни до други, представляваха такава красива гледка, че Бабук отначало помисли, че това е целият празник. Двама-трима души, които, изглежда, бяха царе и царици, се появиха след малко в преддверието на този дворец. Техният език беше твърде различен от езика на народа – той беше отмерен, хармоничен и възвишен. Никой не спеше. Всички слушаха в дълбоко мълчание, което се нарушаваше само от проявите на чувствителност и народно възхищение. Дългът на царете, любовта към добродетелта, опасностите от страстите бяха описани с тъй живи и трогателни краски, че Бабук проля сълзи. Беше уверен, че тези герои и героини, тези царе и царици, които току-що бе чул, са проповедниците на империята. Дори помисли да настои пред Итуруиел да дойде да ги чуе, тъй като беше сигурен, че едно подобно зрелище ще го помири завинаги с града.

След като този празник свърши, Бабук поиска да види главната царица, която бе проповядвала една тъй благородна и чиста нравственост в красивия дворец. Той помоли да го представят на нейно величество. Заведоха го по една тясна стълба на втория етаж в грозно наредено жилище, където намери една лошо облечена жена, която му каза с благороден и патетичен вид:

– Този занаят не може да ме изхрани. Един от князете, които видяхте, ми направи дете, скоро ще родя, нямам пари, а без пари не може да се ражда.

Бабук ѝ даде сто златни дарика и каза:

– Ако само това е злото в града, Итуруиел не е прав да се сърди толкова.

Глава VIII

Търговията

Оттам той отиде да прекара вечерта из магазините на търговците на блестящи и безполезни предмети. Един умен човек, с когото се бе запознал, го заведе там.

Бабук си избра това, което му хареса, и търговецът учтиво му го продаде много по-скъпо, отколкото струваше. Когато се върнаха в дома му, неговият приятел му обясни колко са го измамили. Бабук записа в таблетките си името на търговеца, за да помоли Итуриел да му обърне особено внимание в деня, когато градът бъде наказан. Докато пишеше, на вратата се похлопа – беше търговецът, който лично идваше да му донесе кесията, която от разсеяност Бабук бе забравил на тезгяха му.

– Как може – извика Бабук – да бъдете толкова честен и благороден, след като най-безсрамно ми продадохте разни дреболии четири пъти по-скъпо, отколкото струват?

– Няма нито един що-годе известен търговец в града – му отвърна търговецът, – който не би дошъл да ви върне кесията, но са ви излъгали, когато са ви казали, че съм ви продал това, което взехте от мен, четири пъти по-скъпо: аз ви го продадох десет пъти по-скъпо. И това е тъй вярно, че ако след един месец искате да го продадете, няма да вземете дори една десета от цената. Но това е напълно справедливо. Само фантазията на хората създава цената на тези суетни неща, именно тази фантазия дава възможност на стоте работника, които съм наел, да си изкарват прехраната; тази фантазия ми даде хубава къща, удобна кола, коне; тя насърчава индустрията, поддържа вкуса, търговията и изобилието. В съседните страни аз продавам същите дреболии по-скъпо, отколкото на вас, и с това съм полезен на империята.

След като се позамисли малко, Бабук задраска името му в таблетките си.